

Asia: VN/7050/2023

Luonnos valtakunnalliseksi nuorisotyön ja -politiikan ohjelmaksi (VANUPO) 2024-2027

Lausunnonantajan lausunto

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 1: Jokaiselle nuorelle polku eteenpäin

Ohjelman tavoitteissa todetaan, että hallitusohjelman mukaisesti jokaisella nuorella on edellytykset rakentaa hyvää elämää ja tavoitella unelmiaan.

Kehitysvammaliitto ehdottaa, että ohjelmaan lisätään toimenpiteitä, joilla panostetaan vammaisten ja toimintarajoitteisten nuorten hyvinvoinnin ja koulutuksellisen tasa-arvon edistämiseen. Kehitysvammaiset ja muut vastaavaa ymmärtämisen ja oppimisen tukea tarvitsevat nuoret kohtaavat usein eriarvoista kohtelua oppimispoluillaan. Esimerkiksi THL:n tutkimuksen mukaan toimintarajoitteiset nuoret raportoivat muita nuoria useammin, että jäivät ilman tarvitsemaansa oppimisen ja hyvinvoinnin tukea opetuksen ja oppilashuollon ammattilaisilta korona-aikana. Heikoin tilanne oli nuorilla, joilla oli useita toimintarajoitteita. (Holm, ME.; Sjöblom, S.; Nurmi-Koikkalainen, P. & Sainio, P. (2022). Toimintarajoitteisten yläkoululaisten avun ja tuen saaminen korona-aikana. Teoksessa: S. Karvonen, L. Kestilä & P. Saikkonen. Suomalaisten hyvinvointi 2022. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos).

- Tarvitaan toimenpiteitä, joiden avulla turvataan toisen asteen opiskelupaikka myös paljon apua ja tukea oppimisessa ja koulunkäynnissä tarvitseville kehitysvammaisille ja muuta vastaavaa tukea tarvitseville nuorille. Nykytilanteessa osa heistä jää ilman opiskelupaikkaa. Osalle on ehdotettu vapautuksen hakemista laajennetusta oppivelvollisuudesta, vaikka nuorella tulisi olla yhdenvertainen oikeus oppimiseen muiden nuorten tavoin.

-Mainittua oppimisen tuen selkeyttämistä tulisi avata konkreettisemmin ja kirjata kolmiportaisen tuen selkeyttämisestä perusopetuksessa sekä toimenpiteet, joilla turvataan oppimisen ja koulunkäynnin tuki toisen asteen koulutuksessa.

-Yhteisöllisessä oppimishuollossa ja moniammatillisessa yhteistyössä on huomioitava kehitysvammaisten ja muiden vastaavaa tukea tarvitsevien oppilaiden hyvinvointia ja osallistumista

tukeva yhteistyö konkreettisen avun ja tuen toteuttamiseksi mm. vammaispalvelujen kanssa. Tiivis yhteistyö koulutuksen järjestäjän, kunnan ja hyvinvointialueen välillä on tärkeää, jotta oppilas saa riittävästi tarpeenmukaista tukea.

- Oppimisympäristöjen viihtyisyydessä on kiinnitettävä huomiota esteettömyyteen ja saavutettavuuteen. Suunnittelussa ja toteutuksessa tulee fyysisten ja aistivammojen lisäksi huomioida kognitiiviset vammat ja toimintarajoitteet, kuten kehitysvammaan, autismi- ja neurokirjoon liittyvät tarpeet ja aistiyliherkkyydet.

Kehitysvammaliitto pitää hyvänä, että ohjelmassa kiinnitetään huomiota harrastusten saavutettavuuteen erityistä tukea tarvitsevien nuorten näkökulmasta. Olisi tärkeä huomioida erityisen haavoittuvassa asemassa olevat vaikeimmin kehitysvammaiset ja monivammaiset lapset ja nuoret.

- Riittävät ja toimivat vammaispalvelut (esim. kuljetuspalvelut ja henkilökohtainen apu) ovat välttämättömiä osalle nuorista, jotta harrastuksiin osallistuminen voi toteutua. Harrastusten maksuttomuus ja toteuttaminen koulupäivien yhteydessä ja koulun tiloissa lisäisi yhdenvertaisuutta ja madaltaisi kynnyksiä osallistumiseen.

- Vammaisten nuorten harrastusmahdollisuuksista tarvitaan lisää tutkimusta.

- Toimenpidettä voidaan edistää konkreettisesti tutkimus- ja kehittämisrahoituksella sekä yhteistyöllä vammaisjärjestöjen kanssa.

Kehitysvammaliitto on huolissaan siitä, että ohjelmassa mainittu nuorten kulttuuriharrastusten edistäminen jää puheen tasolle.

- Ohjelman tavoitteet ovat ristiriidassa hallituksen suorittamien leikkausten kanssa.

- Esimerkiksi vähälevikkisen laatukirjallisuuden ostotuen lakkauttaminen vuonna 2023 pienentää jatkossa kirjastojen selkokirjavalikoimia ja vähentää selkokirjojen julkaisua radikaalisti. Tällöin heikentyvät kehitysvammaisten ja muiden vastaavaa tukea tarvitsevien nuorten ja muiden kaikkein heikoimpien lukijoiden mahdollisuus lukea sekä oikeus päästä osalliseksi kulttuurista ja kehittää omaa lukutaitoaan.

- Hallituksen suunnitelmat nostaa kirjallisuuden arvonlisävero 14 prosenttiin on myös huolestuttavaa, sillä se tulee nostamaan myös selkokirjojen hintaa. Selkokirjojen lukijoissa on paljon vähävaraisia henkilöitä, joiden on vaikea hankkia selkokirjoja noston jälkeen.

Kehitysvammaliitto katsoo, että työllistymistä ja koulutusta tukeviin toimenpiteisiin ja nuoren tarvitsemien palveluiden yhteensovittamiseksi tarvitaan konkreettisempia toimenpiteitä. Terveystuolain, sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulainsäädännön uudistamisessa ja nuorten palveluiden yhteensovittamisessa on huomioitava vammaisten ja toimintarajoitteisten nuorten tarpeet

- Lisätään tutkintoon valmentavan (TUVA) ja työhön ja itsenäiseen elämään valmentavan (TELMA) koulutuksen opintopaikkoja, jotta jokaiselle kehitysvammaiselle tai muuta vastaavaa tukea tarvitsevalle nuorelle voidaan turvata perusopetuksen jälkeinen opintopaikka. Selkeytetään oppimiseen ja koulunkäyntiin toisella asteella tarvittavaa tukea, jonka avulla voidaan vähentää opintojen keskeyttämistä. Huolehditaan, että koulutuksen järjestäjillä on riittävästi resursseja (tiloja, henkilöstöä) opetuksen toteuttamiseen.
- Varataan lisää resursseja nuorten parissa toteutettavalle työhönvalmennukselle, joka tutkitusti ennaltaehkäisee varhaista poisputoamista työelämästä.
- Ohjelmassa mainituissa lainsäädännön uudistuksissa on huomioitava palvelujen yhteensovittamisen näkökulma vammaisen ja toimintarajoitteisen nuoren tarvitseman avun ja tuen turvaamiseksi. Vammaispalvelujen ja lastensuojelun rajapintaan tulee kiinnittää erityistä huomiota. Lapsen vamma tai sairaus ei voi olla lastensuojelun asiakkuuden syy.
- Lastensuojeluviranomaisten ja sijaishuoltoyksiköissä toimivien ammattilaisten osaamista tulisi vahvistaa kehitysvammaisuuteen sekä autismi- ja neurokirjioon liittyvissä kysymyksissä. Lastensuojelun piirissä oleviin nuoriin kohdistuvien rajoitustoimien käytön edellytysten selkeyttämisen rinnalla tulisi ensisijaisesti panostaa rajoittamiseen johtavien, haastavaan käyttäytymiseen liittyvien tilanteiden ennaltaehkäisyyn ja siihen tarvittavan osaamisen kehittämiseen.

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 2: Monipuolista tietoa ja välineitä nuorten mielen hyvinvoinnin tukemiseen

Kehitysvammaliitto pitää tärkeänä ohjelman tavoitteita nuorten mielen hyvinvoinnin tukemiseksi ja niitä edistävien palvelujen ja vapaa-ajan toiminnan kehittämiseksi. Ehdotamme toimenpiteiden tarkentamista ja vahvistamista seuraavasti.

- Kehitetään myös kehitys- ja puhevammaisten nuorten mielenterveyden tukemiseen liittyvää erityisosaamista, välineitä ja yhteistyötä. Mielenterveyshäiriöt, kuten ahdistuneisuushäiriöt ovat lisääntyneet myös kehitysvammaisilla ja muilla vastaavaa tukea tarvitsevilla nuorilla. Nämä ongelmat jäävät usein tunnistamatta ja diagnosoimatta. Mielenterveyspalvelut kuuluvat myös kehitys- ja puhevammaisille ja muille vastaavaa tukea tarvitseville nuorille. Niiden toteuttamisessa tarvitaan erityisosaamista sekä perustason ja vammaisen nuoren tarvitsemien erityispalvelujen välistä yhteistyötä. Esitämme myös, että ohjelmassa otetaan huomioon myös perheille annettava tuki, kun nuorella on mielen hyvinvoinnin haasteita ja varataan resursseja mm. vanhempien neuvontaan ja vertaistukeen.
- Neuropsykiatrisesti oireilevien lasten ja nuorten tarvitseman tuen osalta tulee huolehtia sen jatkuvuudesta Kelan määräaikaisen ohjelman jälkeen. Toimenpide yksistään on myös riittämätön kompensoimaan vammaispalvelulain voimaantulon siirtämisen synnyttämiä puutteita. Terapiatakuun osalta tarvitaan tarkempaa tietoa toteutuksesta. Keskeinen kysymys on myös riittävien resurssien turvaaminen hyvinvointialueilla tuen juurtumiseksi osaksi niiden toimintaa.
- Mielen hyvinvointia tukeva mielekäs vapaa-ajan toiminta tulee mahdollistaa myös kehitysvammaisille ja muille vastaavaa tukea tarvitseville nuorille turvaamalla riittävät resurssit heidän tarvitsemaansa apuun ja tukeen. Tutkimuksen mukaan erityisesti vaikeimmin kehitysvammaiset ja monivammaiset lapset ja nuoret kokevat merkittävää eriarvoisuutta

liikuntaharrastuksissa suhteessa muihin nuoriin. Harrastamisen toteutuminen edellyttää riittävästi resursseja lapsen tai nuoren tarvitsemaan apuun ja tukeen. (Eriksson, S. & Saukkonen, E. 2022 Vaikeimmin vammaisten nuorten liikunnallinen osallisuus. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura Verkkojulkaisuja 174).

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 3: Nuorten hyvinvointia tuetaan osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja turvallisuutta vahvistamalla

Kehitysvammaliitto pitää suuressa arvossa nuorten esille nostamaa tarvetta ja halua yhdenvertaisuuden edistämiseen. Tähän tarttumiseksi on konkreettisesti huomioitava myös kehitys- ja puhevammaisten sekä muiden vastaavaa tukea tarvitsevien nuorten tarvitsema tuki, jotta he voivat osallistua yhdessä muiden nuorten tavoin ja heidän kanssaan.

- Ohjelmassa mainitun selkeän kielen lisäksi on tarjottava tietoa ja osallistumismahdollisuuksia myös selkokielellä, joka on osa Avoimen hallinnon strategiaa. Selkokieli tukee laajasti ymmärtämisessä ja oppimisessa tukea tarvitsevien nuorten osallisuutta. Vammaan tai toimintarajoitteeseen liittyvän selkokielen tarpeen lisäksi siitä hyötyvät myös monet maahanmuuttaneet nuoret, joiden äidinkieli ei ole suomi tai ruotsi.

- Konkreettisen avun ja tuen ja vaihtoehtoisten kommunikaatiomenetelmien avulla mahdollistetaan yhdenvertainen osallisuus ja kuulluksi tuleminen sekä kokemus yhteisöllisyydestä ja turvallisuudesta myös heille, jotka tarvitsevat paljon tukea osallistumiseensa.

Kehitysvammaliitto korostaa, että kehitysvammaisten ja muiden vastaavaa tukea tarvitsevien nuorten kohtaaminen, osallisuus ja niiden huomioiminen tulee olla osa nuorille yleisesti erilaisiin elämäntilanteisiin tarkoitettuja palveluja. Tarpeisiin ei voida vastata yksin vammaispalvelujen tai erityisopetuksen toteuttamilla toimilla.

- Esimerkiksi hyvinvoinnin edistämiseen ja rikosten ennaltaehkäisyyn tähtäävässä Ankkuritoiminnassa on huomioitava myös ymmärtämiseen ja oppimiseen vaikuttavien vammojen ja toimintarajoitteiden näkökulmaan liittyvä osaaminen, jotta esimerkiksi nuori, jolla on lievä kehitysvamma voi saada tarvitsemansa tuen. Kaikilla lievästi kehitysvammaisilla ja autismikirjon nuorilla ei ole diagnoosia eivätkä he ole palvelujen piirissä. Osalla on riski joutua muiden hyväksikäyttämäksi.

- Kehitysvammajärjestöt ovat konkreettinen yhteistyökumppani kehitysvammaisten ja muiden vastaavaa tukea tarvitsevien nuorten osallisuuden ja yhteisöllisyyden ja turvallisuuden kehittämiseksi inklusioperiaatteet ja nuorten omat tarpeet huomioivalla tavalla.

Nuorisotyön ja –toiminnan tukemisen linjaukset

Kehitysvammaliitto pitää tärkeänä, että ohjelmassa on tunnistettu järjestöjen ja kansalaistoiminnan rooli nuorten hyvinvoinnin edistäjänä ja nuorisotyön ja -toiminnan toteuttajana. Samalla vaadimme, että järjestöjen rahoitus on turvattu ja hallitusohjelmaan sisältyvät leikkaukset peruttava, jotta työ muun muassa kehitysvammaisten ja muiden vastaavaa tukea tarvitsevien nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi voi jatkua.

Painopisteet nuorisoalan valtakunnallisten osaamiskeskusten valtionapukelpoisuuden hyväksymiselle

Osaamiskeskuksilla tulee olla riittävästi käytössään täydennyskoulutusta kehitys- ja puhevammaisten sekä neurokirjon nuorten tarpeista ja niiden kohtaamisesta.

Suomen kansalliset tavoitteet nuorisoalan eurooppalaiselle ja kansainväliselle toiminnalle

Ei lausuttavaa.

Muita näkemyksiä ohjelmasta

Kehitysvammaliitto kiinnittää huomiota siihen, että kokonaisuutena ohjelma jää ohueksi eikä nuorten moniäänisyys kuulu riittävästi. Kuvatut toimenpiteet jäävät osin tavoitteiden tasolle. Osa nojaa muihin ohjelmiin ja strategioihin, mutta yhteys jää maininnan tasolle. Lisäksi ohjelman tavoitteet ovat ristiriidassa hallituksen toteuttamien toimenpiteiden, kuten erilaisten leikkausten ja vammaispalvelulain voimaantulon siirtämisen ja jälkihuollon ikärajan laskemisen kanssa.

Kehitysvammaliitto on erityisen huolissaan siitä, että kehitysvammaisten ja muiden vastaavaa tukea tarvitsevien nuorten yhdenvertaisuutta muiden nuorten kanssa edistävät ja syrjäytymistä ehkäisevät toimenpiteet eivät ole riittäviä. Ohjelman esittämä kuva nuorista on kapea sekä viittaa nuoreen, jolla on taitoja ja resursseja itsenäiseen osallistumiseen. Ohjelmasta puuttuvat konkreettiset kirjaukset apuun ja tukeen tarvittavista resursseista. Samalla hallituksen eteenpäin viemät sosiaaliturvaleikkaukset lisäävät lapsiperheköyhyyttä, joka vaikeuttaa perheiden mahdollisuuksia tukea nuoria ja lisää nuorten keskinäistä eriarvoisuutta.

Rieppo Susanna
Kehitysvammaliitto